

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гуманова Ю.Л. Политическая корректность как социокультурный процесс (на прим. США): дис. ... канд. социол. наук. М., 1999. 157 с.
2. Кашкин, В.Б., Смоленцева Е.Б. Этностереотипы и табуированные темы в межкультурной коммуникации. *Культурные табу и их влияние на результат коммуникации*. Воронеж, 2005. С. 246–252.
3. Герасименко Д.В. Политическая корректность и стратегия вежливости. *Язык, сознание, коммуникация*: сб. статей. М., 2011. Вып. 42. С. 49–55.
4. Шеина И.М. «Политическая корректность» и её проявление в современном американском варианте английского языка как пример взаимодействия языковых и когнитивных механизмов. *Вестник Моск. гос. обл. ун-та*. Сер. Лингвистика. 2010. № 2. С. 74–78.
5. Миньяр-Белоручева А.П., Покровская М.Е. Политическая корректность и языковая норма. *Вестник ЮУрГУ*. № 1. 2007. С. 26–29.
6. Кагилева А.О. «Политкорректность»: аспекты интерпретации. *Вестник ВолГУ*. Сер. 2. Языкознание. 2017. Т. 16. № 1. С. 136–143.
7. Migrant crisis: Have EU promises been kept? *The Guardian*. 3 March, 2018. URL: <http://www.theguardian.com/news/world-europe-35714715>.
8. EU calls on Denmark to open its borders “as soon as possible” to help migrant-hit Germany. *The Times*. 23 February, 2016. URL: <http://thetimes/news/world/646828/EU-Denmark-open-borders-Brussels-migrant-crisis>.
9. Bob Geldof: “We are a normal family. And one of us didn't make it”. *The Guardian*. 18 October, 2015. URL: <http://www.theguardian.com/world/2015/oct/18/bob-geldof-peaches-paula-yates-press-boomtown-rats>.
10. Academies' refusal to admit pupils with special needs prompts legal battles. *The Guardian*. 24 May, 2017. URL: <http://www.theguardian.com/education/2017/may/24/academies-refusal-pupils-special-needs>.
11. Syria shows that Russia built an effective military. Now how will Putin use it? *The Washington Post*. 18 March, 2018. URL: https://www.washingtonpost.com/world/syria-shows-that-russia-built-an-effective-military-now-how-will-putin-use-it/2018/03/18/aeaca59e-eae8-11e5-a9ce-681055c7a05f_story.html.
12. UK terror defence plans attacked. *The Times Today*. 14 May, 2015. URL: <http://thetimes/news/politics/3029191.stm>.

УДК 811.111:81'42(089.3)

АКСИОМАТИЧНІСТЬ ТА ІСТИННІСТЬ АФОРИЗМУ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ)

AXIOMATICITY AND VERACITY OF APHORISTIC STATEMENTS (ON THE MATERIAL OF THE ENGLISH LANGUAGE)

Анастасьва О.А.,

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри мовної підготовки
Харківського національного технічного університету
сільського господарства імені Петра Василенка*

У статті досліджено питання аксіоматичності й істинності афористичних висловів. Розглянуто співвідношення понять «істинність» і «аксіоматичність» афоризму. Продемонстрована реалізація аксіоматичності афоризмів як можливість їх приведення до базових аксіом. На підставі аналізу корпусу англійських афоризмів виділені найбільш частотні й продуктивні маркери, вживання яких зумовлює сприйняття афористичних висловлювань адресатом як авторитетних та істинних.

Ключові слова: афоризм, аксіоматичність, істинність, вихідна аксіома, мовні маркери.

В статье изучается проблема аксиоматичности и истинности афористических высказываний. Рассмотрено соотношение понятий «истинность» и «аксиоматичность» афоризма. Продемонстрирована реализация аксиоматичности афоризмов как возможность их приведения к базовым аксиомам. На основании анализа корпуса англійських афоризмов выделены наиболее частотные и продуктивные маркеры, употребление которых обуславливает восприятие афористических высказываний адресатом как авторитетных и истинных.

Ключевые слова: афоризм, аксиоматичность, истинность, исходная аксиома, языковые маркеры.

The paper is devoted to the issue of the axiomaticity and veracity of aphoristic statements. The relationship between the concepts of "veracity" and "axiomaticity" of aphorism has been considered. The realization of the principle of the axiomaticity in aphorisms is demonstrated as the possibility of their reduction to the basic axioms. Based on the analysis of the corpus of the English language aphorisms, the most frequently used and productive markers have been identified, the use of which determines the addressee's perception of aphoristic statements as authoritative and true.

Key words: aphorism, axiomaticity, veracity, initial axiom, language markers.

Постановка проблеми. Із давніх часів афоризми впливали на свідомість людей, ставали гаслом для окремих особистостей, спільнот, країн і людства загалом. Природа й механізм цього лінгвістичного та культурного феномена й сьогодні викликають глибоку зацікавленість представників різних наук. Яким чином вислів однієї людини набуває такого потужного потенціалу й стає значущим для цілої спільноти та людства загалом? Чи можливо виокремити цей механізм? Які спільні риси та мовні маркери зумовлюють сприйняття афористичного вислову як істини?

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Попри незначний об'єм тексту та лаконічність викладення, позірну простоту, афоризм визнано дієвим інструментом впливу на свідомість людей. При цьому словникові визначення роблять наголос на істинності афоризму як відповідності досвіду людини. Афоризм виявляє загальні й типові явища дійсності поза зв'язком з індивідуальним, а тому «спирається не на зображення чи вираз, а на судження» [6, с. 43]. Хоча судження в афоризмі працює «не з образом, а з думкою», воно відрізняється від логічного силогізму чи наукових тез, бо «ґрунтується не на аналітичній самоочевидності й не на систематичних доказах, а на цілісному духовному досвіді, істина якого може бути пережита, але не доведена» [там само].

Механізм маніпулювання свідомістю масової та цільової аудиторії був описаний, зокрема, Т.А. ван Дейком [3, с. 175–185]. Так, надузгагальнення (виведення загальних принципів на підставі одного чи декількох прикладів), розширення, атрибуцію, які широко застосовуються в афоризмах для створення мовностилістичного та прагматичного ефекту, автор визнає потужними засобами маніпуляції, за допомогою яких створюються негативні етнічні стереотипи.

О.О. Леонт'єв, зокрема, стверджує, що аксіоматичність вислову може виявитися «опорою на банальність, яка подається як незаперечна істина і є інструментом для введення в оману, маніпулювання» [5]. Отже, аксіоматичність афоризму, його видима прозора логічність може бути тим «троянським конем», який навмисно чи мимоволі формує у свідомості адресата переконання, що не є істинними.

Головною особливістю афоризму визнавалася його функціональна аксіоматичність у тому розумінні, що афоризм звільняє автора чи мовця, який його відтворює, від необхідності детального обґрунтування своєї думки. Головна прагматична мета афоризму як жанру – поставити адресата перед фактом, саму «фактичність», істинність якого можна встановити лише шляхом здогадки, через знання відомостей про світ, але тільки за умов достатньої освіченості, досвіду чи дотепності адресата. Для досягнення цієї мети необхідно дотримуватися таких вимог: 1) вимога редукції інформації, або скорочення сутнісної інформації, повинна маскуватися зовнішньою граматичною повнотою. Це досягається операціями імплікування (девербалізацією й конкретизацією); 2) вимога нетривіальності висловлювання, натяк на існування в названого факту особливої причини. Ця прагматична вимога реалізується трансформацією порівняння-парадокса, коли неістотність зовнішньої відмінності може обернутися вирішальною підказкою [7, с. 119–121]. Отже, із цього погляду поняття «істинність» та «аксіоматичність» афоризму розглядаються як досить близькі, нерозривно пов'язані, майже тотожні.

У літературі висловлювалася також думка про те, що «принцип істинності афоризму полягає в тому, що індивідуальний автор афоризму виступає в ролі авторитета» [4, с. 79]. При цьому висловлювання підлягає дослідній перевірці на істинність. Тільки ті висловлювання мають сенс, які допускають зведення їх до безпосереднього чуттєвого досвіду індивіда. Отже, «сутність верифікації полягає в ототожненні спостережуваного й реального, а істина розуміється як збіг висловлювань із безпосереднім досвідом людини» [там само].

Деякі дослідження присвячувалися проблематиці критерію істинності англійських афористичних висловів (афоризму, сентенцій і максимум) і дослідженню мовних засобів їх реалізації. Англійські афористичні вислови згідно із цією концепцією претендують на статус носіїв істини. Отже, у особи, яка використовує афоризм, немає необхідності відстоювати позицію, проголошену у вислові, оскільки вона робить посилання на досвід авторитету. Маркери авторитетності, які використовуються в афоризмах, є різними за спо-

собом їх реалізації (на лексичному, синтаксичному, семантичному рівнях).

Найбільш частотними маркерами авторитетності, які сприяють підвищенню прагматичного потенціалу англomовних афоризмів, на думку І.Ю. Яковлевої, є такі: дихотомія «Роби це. Пояснюю, чому це корисно»/«Пояснюю, чому це корисно. Роби це»; дефінітивне судження, метамовні елементи й метафоризація; егоцентричні вислови, вищий і найвищий ступені порівняння прикметників, модальні модифікатори, декларативне заперечення й складнопідрядне речення з підрядним умови й часу [9].

Постановка завдання. На підставі попереднього огляду вважаємо за необхідне розмежувати поняття «істинність» і «аксіоматичність» афоризму, дослідити природу й механізм аксіоматичності й істинності афоризму як лінгвістичного та культурного феномена. Для цього необхідно вирішити такі завдання:

– проаналізувати реалізацію аксіоматичності як механізм зведення афоризму до базової аксіоми;

– виокремити спільні риси та мовні маркери, які зумовлюють сприйняття афористичного вислову як істини.

Виклад основного матеріалу. Нині безліч дефініцій афоризму, які висувають на перший план різні риси цього феномена. У нашій статті афоризм розглядається як «стислий, комунікативно орієнтований, концептуально зумовлений вислів, який належить певному авторові, стверджує глибоку, загальнозначущу істину, має значний прагматичний потенціал і художньо відточену, завершену форму, яка вирізняється витонченістю та стилістичною експресивністю формулювання» [1, с. 15].

Питання істини й істинності має глибоке філософське коріння й від часів Платона й Аристотеля становить одну з ключових філософських проблем, навколо якої й досі точаться спори, що породили розмаїття теорій і підходів. Аксіоматичність афоризму пов'язана з проблемою його істинності, але при цьому вважаємо некоректним розглядати істинність афоризму як його зведення до базової аксіоми. Приймаємо твердження Ю.С. Мартем'янова про аксіоматичність як зведеність афоризму до вихідних аксіом [7, с. 123]. Погоджуємося також, що «вихідна (глибинна) структура афоризму лежить у певній базовій цінності. Семантика, або глибинний задум афоризму, будується на основі особливої граматики – «аксіоматики поведінки», що включає вислови-аксіоми про поведінку людей «узагалі» [там само, с. 115–116].

Розглянемо, як реалізується аксіоматичність афоризмів, тобто яким чином можливо звести афоризм до базової аксіоми. Як приклад наведемо такий афоризм:

“Women have served all these centuries as looking-glasses possessing the magic and delicious power of reflecting the figure of man at twice its natural size (Virginia Woolf, “A Room of One’s Own”) [10, с. 139].

Women see their men bigger and better.

Women overesteem their men.

Рис. 1

Однак сьогодні афоризми часто являють собою вислови, практично прямо протилежні логічним дефініціям: вони наділені метафоричною образністю, різноманітними стилістичними фігурами й тропами, емоційною насиченістю і являють собою «унікальний синтез смислу й естетичної форми» [2, с. 147; 8, с. 7]. Часто афоризми побудовані саме на запереченні відомих аксіом. Зокрема, афоризм може бути зведений до аксіоми, протилежної загальноприйнятому погляду.

У наведеному афоризмі ця опозиція реалізується словосполученням *to me*, яке протиставляє позицію автора поширеному уявленню:

“Religion to me has always been the wound, not the bandage” (Dennis Potter) [10, с. 357].

*Religion
is the bandage.*

*To me it has always
been the wound.*

*Religion (belief) cures
a soul.*

But
I am different.

God heals.

God saves.

Рис. 2

Необхідно також виокремити спільні риси та мовні маркери, які зумовлюють сприйняття афоризму як істини. Аналіз корпусу текстів

англомовних афоризмів доводить слушність тези щодо моделювального характеру приписів, які містяться в афоризмах. Але, на нашу думку, необхідно зауважити, що дихотомія «Роби це. Пояснюю, чому це корисно»/«Пояснюю, чому це корисно. Роби це» рідко реалізується в повному обсязі, що зумовлено інформативною стислістю й лаконічністю афоризмів.

Наприклад, наведений далі афоризм містить наказовий припис щодо стримування сильних негативних емоцій, але при цьому наслідки порушення цього припису не експлікуються. Автор, обмежений вимогами жанру, лише нагадує відоме правило:

“Keep violence in the mind where it belongs” (Brian Aldiss) [10, с. 22].

Іншими словами, цей припис можна розгорнути до такої формули:

“Keep violence in the mind where it belongs” => [otherwise problems may arise].

Дефінітивні судження становлять значну частину масиву англомовних афоризмів, що пов'язано з інформативною стислістю та загальнозначущістю як стильовою рисою афоризму, адже дефініція дозволяє максимально лаконічно виразити генералізований зміст певного явища. Така формула сприймається як авторитетна істина:

“A pessimist is a man who has been compelled to live with an optimist” (Elbert Hubbard) [10, с. 52].

У цьому афоризмі *a pessimist* визначається через свою протилежність – *an optimist*, що підсилюється дієсловом *has been compelled*, яке має негативну конотацію. Проте деякі дефініції є досить розгорнутими та супроводжуються додатковими поясненнями й обґрунтуваннями:

“Hypocrisy is the most difficult and nerve-racking vice that any man can pursue; it needs an unceasing vigilance and a rare detachment of spirit. It cannot, like adultery or gluttony, be practiced at spare moments; it is a whole-time job” (W. Somerset Maugham) [10, с. 36].

У дослідженому корпусі англомовних афоризмів було виявлено вислови, де вживаються дефініції у віршованій формі:

*“For all sad words of tongue or pen,
The saddest are these: “It might have been”*
(John Greeleaf Whittier) [10, с. 53]

Застосування метафоризації дозволяє створити яскравий образ, що можна візуалізувати, естетичність якого підвищує персуазивність афоризму та сприйняття афоризму як істини. Зокрема, наведений афоризм містить такі метафоричні образи: *“dark night of the soul”* – «гли-

бокий смуток», *“three o'clock in the morning”* – «найважчий період»:

“In a real dark night of the soul it is always three o'clock in the morning” (F. Scott Fitzgerald) [10, с. 22].

Афоризм *“The chains of habit are too weak to be felt until they are too strong to be broken”* (Samuel Johnson) [10, с. 28] містить метафору *“the chains of habit”* на позначення обмежень, які звичка накладає на людину. Далі в тексті афоризму ця метафора розгортається як *“to feel chains”* – «усвідомлювати негативні наслідки звички», *“to break chains”* – «звільнитися від звички».

Розглянемо афоризм, який містить розгорнуту метафору *“the heaviest stone that a devil can throw”*:

“A nickname is the heaviest stone that a devil can throw at a man” (W. Hazlit) [10, с. 49].

В афоризмі *“A husband is what left of a lover after the nerve has been extracted”* (Helen Rowland) [10, с. 142] насамперед привертає увагу метафора *“extract the nerve”*, де *“the nerve”* – це образне зображення почуттів, що роблять людину живою.

Цей афоризм передбачає знання певного передтексту, адже сучасне вживання ідіоми «кинути камінь» пішло від євангельського сюжету та використовувалося на позначення жорстокого методу покарання злочинців: засуджених закидали камінням до смерті. Отже, афоризм створює метафоричний образ «прізвисько – це тяжке діявольське покарання».

Стосовно положення про егоцентричність (Я-вислови, або вислови від першої особи) як маркер авторитетності в афористичних висловах необхідно зауважити, що це твердження суперечить уживанню кванторів узагальненості й узагальноючої лексики як маркерів загальнозначущості афоризму. Наприклад, цей афоризм містить квантор узагальненості в негативній формі – *“no man”*:

“No man is rich enough to buy back his past” (Oscar Wilde) [10, с. 53].

Уживання узагальноючої лексики також уможливує сприйняття афоризму як авторитетної істини, адже таке правило розповсюджується на всіх:

“To trust people is a luxury in which only the wealthy can indulge; the poor cannot afford it” (E.M. Forster, “Howard’s End”) [10, с. 56].

Висновки. Отже, вважаємо, що англомовним афоризмам притаманні такі стильові риси, як аксіоматичність та істинність. Розглянуто механізм, завдяки якому афористичні вислови зводяться до вихідних аксіом, які не потре-

бують доказу й сприймаються адресатом як авторитетні й істинні. Проаналізовано мовні засоби, які зумовлюють сприйняття афоризму як істини. Поширеними мовними маркерами істинності в англomовних афоризмах є застосування речень у формах наказового способу; дефінітивних суджень; метафоризації, що дозволяє створити яскравий образ, який можна візуалізувати, естетичність якого підвищує персуазивність афоризму та сприйняття афоризму

як безперечної догми; кванторів узагальненості й узагальнюючої лексики як маркерів загальнозначущості афоризму.

До перспектив подальших досліджень відносимо вивчення інтертекстуальних зв'язків афоризму в різних дискурсах; дослідження англomовного афоризму із залученням синергетичного інструментарію; системний, матричний аналіз прояву параметра порядку на всіх рівнях англomовного афоризму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Анастасьєва О.А. Англomовний афоризм: прагматистичний та когнітивний аспекти: автореферат дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04. Запоріжжя, 2017. 20 с.
2. Воркачев С.Г. *Lumen naturale*: аксиологія інтелекта в мові: монографія. Краснодар: Изд. ФГБОУ ВПО «КубГТУ», 2016. 296 с.
3. Дейк Т. А. ван . Язык. Познание. Коммуникация: сборник работ / Т.А. ван Дейк; сост. В.В. Петрова; пер. с англ. яз. под ред. В.И. Герасимова; вступ. ст. Ю.Н. Караулова, В.В. Петрова. Б.: БГК им. И.А. Бодуэна де Куртенэ, 2000. 308 с.
4. Кунин А.В. Курс фразеологии современного английского языка. М.: Высшая школа, Дубна: Издательский центр «Феникс», 1996. 381 с.
5. Леонтьев А.А. Прикладная психолінгвістика речевого общения и массовой коммуникации. М.: Смысл, 2008. 272 с.
6. Литературный энциклопедический словарь / под общ. ред. В.М. Кожевникова, П.А. Николаева. М., 1987. 752 с.
7. Мартемьянов Ю.С. Афоризм: проблемы построения имплицитного текста // Имплицитность в языке и речи / отв. ред. Е.Г. Борисова, Ю.С. Мартемьянов. М.: Языки рус. культуры, 1999. С. 115–124.
8. Энциклопедия афоризмов. Античность, древняя Индия, Древний Китай, Библия / Составление и редакция издательства «Современный литератор». Минск: «Современный литератор», 1999. 832 с.
9. Яковлева И.Ю. Лингвопрагматические характеристики англоязычных афористических высказываний: автореферат дис. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.04. Самара, 2011. 20 с.
10. Gray R. *A treasury of memorable quotations*. Macmillan Collector's Library, 2003. 416 p.